

Români la Universitatea Liberă din Bruxelles: titularii unui doctorat în științe politice și administrative (1885-1899)

Vlad, Laurențiu

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Vlad, L. (2006). Români la Universitatea Liberă din Bruxelles: titularii unui doctorat în științe politice și administrative (1885-1899). *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 6(3), 635-640. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-56227-3>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/1.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/1.0>

Români la Universitatea Liberă din Bruxelles

Titularii unui doctorat în științe politice și administrative (1885-1899)

LAURENȚIU VLAD

Obiect, surse și istoriografie

În 1943 Constantin C. Angelescu publica un articol relativ la românii care obținuseră un doctorat în drept, științe politice și administrative, filosofie, medicină, matematică, fizică la Universitatea Liberă din Bruxelles până în 1884¹. El inventoria atunci 83 de tineri care obținuseră 88 de diplome de doctorat (inclusiv pe cele de absolvenți ai Școlii Politehnice), unii dintre ei dobândind chiar două astfel de distincții, în drept, respectiv în științe politice și administrative. Sursa lui Constantin C. Angelescu era statistica populației studențești pe care istoricul belgian Léon Vanderkindere o atașa volumului omagial dedicat primilor 50 de ani de existență ai universității respective².

Articolul la care am făcut referire reprezintă unul dintre puținele demersuri care au ca obiect prezența românească în spațiul universitar belgian. Mai reținem în istoriografia problemei pe care o punem acum în discuție, studiul lui Nicolae Bărbuță și Nicolae Bocșan (în cele două versiuni, română și franceză), cu privire la românii ce au absolvit Institutul Superior de Comerț din Anvers în perioada 1868-1914³. De asemenea, sunt de semnalat și notațiile fugare dintr-o seamă de cercetări mai generale dedicate fie prezenței românești în spațiul universitar european (Lucian Nastasă, Cornel Sigmirean), fie evoluției elitei politice autohtone (Mihai Sorin Rădulescu)⁴ etc.

---

¹ Constantin C. ANGELESCU, „Studentii români în străinătate. Universitatea din Bruxelles”, *Studii și Cercetări Istorice*, XVIII, noembrie 1943, pp. 119-126.

² Léon VANDERKINDERE, *L'Université de Bruxelles, 1834-1884. Notice historique*, P. Weissenbruch, Bruxelles, 1884, pp. XCIX-CCXVIII.

³ Nicolae BOCȘAN, Nicolae BĂRBUȚĂ, „Contribuții la formarea elitelor economice românești. Studenți din România și din Transilvania la Institutul Superior de Comerț din Anvers (1868-1914), în Gabriel BĂDĂRĂU (coord.), *Itinerarii istoriografice. Profesorului Leonid Boicu la împlinirea vârstei de 65 de ani*, Fundația Academică „A.D. Xenopol”, Iași, 1996, pp. 471-488 și Nicolae BOCȘAN, „Contributions à la formation des élites économiques roumaines. Étudiants de Roumanie et de Transylvanie à l'Institut Supérieur de Commerce d'Anvers (1868-1914)”, *Colloquia. Journal of Central European History*, III-IV, 1-2, 1996-1997, pp. 167-183.

⁴ Lucian NASTASĂ, „Le rôle des études a l'étranger dans la carrière des professeurs d'université roumains (1878-1944)”, în Victor KARADY, Mariusz KULCZYKOWSKI (sous la direction de), *L'enseignement des élites en Europe Centrale (19e-20e siècles)*, Maison des Sciences de l'Homme-Institut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 1999, pp. 149-158/pp. 151, 152, 153, 156; Cornel SIGMIREAN, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, pp. 157, 711; Mihai Sorin RĂDULESCU, „Sur l'élite du Parti Conservateur Roumain”, *Revue Roumaine d'Histoire*, XXXVII, 1-2, janvier-juin 1998, pp. 61-72/pp. 64, 67 (o versiune în limba română în Mihai Sorin RĂDULESCU, *Genealogia românească. Istoric și bibliografie*, Muzeul Brăilei-Editura Istros, Brăila,

Dacă investigația lui Constantin C. Angelescu se oprea la anul 1884, noi îi ducem mai departe demersul, stăruind asupra perioadei ce a urmat până în 1898, numai în cazul titularilor de doctorat în disciplina științe politice și administrative. Sursa pe care ne bazăm este tot una edită, ca și în cazul predecesorului nostru. Este vorba de anuarul pe anii 1919-1920 editat de *Union des Anciens Étudiants de l'Université Libre de Bruxelles*, în care sunt publicate listele celor ce au obținut un doctorat la instituția respectivă în domeniile filosofie, litere, drept, științe politice și administrative, științe (matematice, fizice, naturale ori chimice), medicină etc. în perioada 1884-1914¹. Am găsit acel anuar în biblioteca Universității Libere din Bruxelles în februarie 2006. Ne aflam atunci în capitala belgiană într-un stagiul de cercetare girat de Facultatea de Științe Politice a Universității din București și Universitatea Liberă din Bruxelles, cu colaborarea Delegației Comunității Wallonie-Bruxelles și a Agenției Universitare a Francofoniei din capitala României.

În ceea ce ne privește, textul de față nu se dorește a fi decât o simplă notiță de semnalare a unui capitol aparte într-un cadru mai larg al cercetărilor pe care le întreprindem în domeniul relațiilor româno-belgiene stabilite în perioada cuprinsă între mijlocul veacului al XIX-lea și prima parte a celui următor².

Totodată, intenționăm ca într-o intervenție ulterioară, să adâncim datele pe care le aducem acum în prim-plan, căutând să stăruim asupra carierelor profesionale ce le vor fi avut tinerii români titulari ai unui doctorat în științe politice și administrative la Universitatea Liberă din Bruxelles. Astfel, cercetarea noastră s-ar înscrie și ca o secțiune distinctă, puțin cunoscută, într-un important domeniu de studiu, anume istoria intelectualilor și a elitelor, în care s-au remarcat în istoriografia română, în afara celor deja menționați mai sus, D.C. Amzăr, Dan Berindei, Pompiliu Eliade, V. Grozav, Nicolae Iorga, Nicolae Isar, Stelian Mândruț, Vasile Pârvan, Elena Siupiur, Maria Stan etc.

Date generale cu privire la sistemul universitar belgian în secolul al XIX-lea

Învățământul superior belgian își începe istoria în 1425 când la Louvain se fonda prima universitate care va fi dăinuit până în 1797³. Prin 1816-1817, în vremea uniunii dintre Belgia și Olanda, se înființau – la Gand, la Liège și din nou la Louvain – primele universități de stat, ce aveau în componere câte patru facultăți: drept, filosofie și litere, medicină și științe⁴.

2000, pp. 227-239), respectiv *Elita liberală românească (1866-1900)*, Editura All, București, 1998, pp. 113, 116, 118.

¹ *Union des Anciens Étudiants de l'Université Libre de Bruxelles. Annuaire, 1919-1920*, Imprimerie Oscar Lamberty, Bruxelles, f.a. Lista titularilor de doctorat în științe politice și administrative la pp. 87-88.

² V., spre exemplu, studiul nostru *Pe urmele „Belgiei Orientului”*. *România la expozițiile universale sau internaționale de la Anvers, Bruxelles, Liège și Gand (1894-1935)*, Editura Nemira, București, 2004.

³ Camille LIÈGEOIS, Fernand KRAENTZEL, „Organisation de l'enseignement supérieur en Belgique”, în *L'organisation de l'enseignement supérieur*, II, Institut International de Coopération Intellectuelle-Société des Nations, Paris, 1938, pp. 22-58/p. 22.

⁴ *Ibidem*, pp. 22, 24-25. Alte instituții de învățământ superior de stat înființate în secolul al XIX-lea sunt: Școala de Medicină Veterinară din Bruxelles (1832), Școala Militară din Bruxelles

Monopolul statului asupra învățământului universitar a luat sfârșit relativ rapid. Actul fundamental belgian din 1831, pe lângă faptul de a fi consfințit un nou regim politic, a proclamat formal libertatea învățământului prin al său articol 17, în baza căruia s-au constituit în 1834 Universitatea Catolică din Louvain (de fapt o refundare a celei din 1425) și concurenta ei de la Bruxelles, Universitatea Liberă¹. Aceasta din urmă avea în componere, nu neapărat de la înființare, patru facultăți (drept, filosofie și litere, medicină și științe) și patru școli (comerț, pedagogie, poli-tehnică, științe politice și sociale)².

Legea belgiană din 1835 cu privire la conferirea gradelor academice de licență ori de doctorat instituia un juriu central în fața căruia se prezentau atât absolvenții universităților de stat, cât și cei ai instituțiilor libere de învățământ superior³. Situația s-a menținut până în 1876, când universitățile, indiferent de natura lor, au primit dreptul de a acorda grade academice propriilor absolvenți⁴. Legile din 1876 și 1890-1891 reglementau statutele juridice ale instituțiilor libere de învățământ superior și ale universităților de stat, făcând ca acestea să aibă drepturi și obligații academice similare. De aceea a fost menținut juriul central și s-a constituit o comisie specială, ai cărei membri erau numiți de rege, ce valida titlurile academice conferite de universități, verificând dacă acestea au fost acordate în conformitate cu legea⁵.

În fine, mai precizăm că în linii generale, pentru a avea acces într-o universitate belgiană, candidatul trebuia să fie deținătorul unui certificat de studii medii în domeniul ales sau în domenii conexe; astfel putea să continue studiile doi sau trei ani obținând o licență, iar apoi după unul sau doi ani (în anumite cazuri mai mult), un doctorat⁶.

Doctori în științe politice și administrative la Universitatea Liberă din Bruxelles

În a doua jumătate a veacului al XIX-lea, mai precis până în 1884, perioadă ale cărei detalii le-a dezvăluit Constantin C. Angelescu în articolul său din 1943, numărul românilor doctori în științe politice și administrative la Universitatea Liberă

(1834), Institutul Superior de Comerț din Anvers (1852), Institutul Agronomic din Gembloux (1860), Școala de Război din Bruxelles (1868), Școala Superioară de Textile din Verviers (1894), Institutul Superior de Comerț din Mons (1899).

¹ *Ibidem*, pp. 22-23, 26-27. Alte instituții de învățământ superior libere înființate în veacul al XIX-lea sunt: Colegiul „Notre-Dame-de-la-Paix” din Namur (1832), Institutul Superior de Comerț „Saint-Ignace” din Anvers (1852, 1901), Institutul „Saint-Louis” din Bruxelles (1858), Institutul Belgian de Înalte Studii din Bruxelles (1894), Școala de Înalte Studii Comerciale și Consulare din Liège (1898).

² *Ibidem*, pp. 26-27.

³ *Ibidem*, p. 45.

⁴ *Ibidem*, pp. 23, 45.

⁵ *Ibidem*, pp. 41-42. Comisia era constituită din doi consilieri de la Curtea de Casație, doi membri ai Academiei de Medicină și câte doi reprezentanți ai claselor de științe, respectiv litere ai Academiei Regale de Științe și Arte Frumoase.

⁶ *Ibidem*, pp. 38-48.

din Bruxelles a fost de 27 (dintr-un total înregistrat de 107 în perioada 1850-1884¹), ei obținând titlurile între 1863 și 1884². Aceștia erau Grigore Vulturescu (București, 1863), Ștefan Șendrea (Huși, 1866), Emanoil Protopopescu (București, 1867), Romulus Opreanu (Goștile, 1867), Nicolae Furculescu (Furculești, 1869), Dimitrie Șoimescu (București, 1870), Alexandru Niculescu (București, 1872), Constantin Dănescu (Ploiești, 1873), Nicolae Oncu (Rișca-Ungaria, 1873), Grigore Ioan Petroni (București, 1873), Vasile Lazu (Iași, 1874), Constantin Sordony (București, 1874), Ullyse Ilie Boldescu (Botoșani, 1875), Gheorghe Em. Bogdan (Iași, 1875), Anastase Simu (Brăila, 1880), Victor Athanasiu (București, 1881), Eugen Uhrynowski (Dersca, 1881), Alexandru Cuza (Iași, 1882), Ștefan Mărașăritescu (București, 1883), Theodor Mândru (Dorohoi, 1882), Eugen Cuca Pariano (Târgu-Jiu, 1882), Mihail Rodocalat (Galați, 1883), Constantin Ștefănescu (București, 1883), Alexandru Tabără (Dorohoi, 1883), Emil Vulpe (Bârlad, 1883), Gheorghe Cârlova (București, 1884) și Dimitrie Zarifopol (Iași, 1884). După cum se poate observa, majoritatea proveneau din București (10), Iași (4) și Dorohoi (2), restul fiind originari sau trăitori în Bârlad, Botoșani, Brăila, Dersca, Furculești, Galați, Goștile, Huși, Ploiești, Rișca (Ungaria) și Târgu Jiu.

4 dintre cei 27 de români, anume Grigore Ioan Petroni (1873), Vasile Lazu (1874), Constantin Sordony (1876), Theodor Mândru (1881), erau (sau deveneau ulterior) și titulari ai unui doctorat în drept. Situația descrisă corespundea strict datelor consemnate de Constantin C. Angelescu, numai că, în anuarul editat de *Union des Anciens Étudiants de l'Université Libre de Bruxelles*, pe care noi l-am adus acum în discuție, am găsit sugestii suplimentare; este vorba de faptul că Gheorghe Cârlova, Alexandru Cuza sau Eugen Cuca Pariano se regăsesc și ei pe lista deținătorilor unui doctorat în drept la Universitatea Liberă din Bruxelles, obținând titlul chiar în 1884 ori după această dată³.

Din cei 107 de doctori în științe politice și administrative, în afara celor 27 de români, mai figurau în listele oficiale publicate de Léon Vanderkindere, 6 persoane originare din Brazilia, 5 din Peru, 4 din Varșovia și alte orașe poloneze, câte 3 din Franța și Portugalia, 2 din Grecia și una din Austria, în total 51 de persoane care proveneau din afara Belgiei⁴.

În fine, Constantin C. Angelescu făcea în articolul său câteva precizări relative la cariera unora dintre românii ce deveniseră doctori în științe politice și administrative, remarcând doar pe Alexandru C. Cuza și pe Emanoil Protopopescu-Pake, pe restul considerându-i fără notorietate⁵. Desigur că noi am putea să mai adăugăm aici pe ministrul liberal al justiției din 1896-1897, Ștefan Șendrea⁶, ori pe deputații conservatori de Craiova, Ullyse Boldescu (1850-1908), ce fusese și primar al

¹ Calcul făcut după Léon VANDERKINDERE, *L'Université de Bruxelles...cit.*, pp. CXXXIX-CXLIII.

² Constantin C. ANGELESCU, „Studentii români în străinătate. Universitatea din Bruxelles”, cit., p. 125. Între paranteze este indicat locul de proveniență și anul/anii în care persoana respectivă a obținut titlul.

³ Pentru acest detaliu, vezi *Union des Anciens Étudiants de l'Université Libre de Bruxelles. Annuaire, 1919-1920*, cit., pp. 72, 73, 82.

⁴ Calcul făcut după anexele lui Léon VANDERKINDERE, *L'Université de Bruxelles...cit.*, pp. CXXXIX-CXLIII.

⁵ Constantin C. ANGELESCU, „Studentii români în străinătate. Universitatea din Bruxelles”, cit., p. 121.

⁶ V., spre exemplu, Mihai Sorin RĂDULESCU, *Elita liberală românească (1866-1900)*, cit., pp. 116, 118, 160.

urbei oltene¹, respectiv de Brăila, Anastase Simu (1854-1935), cunoscutul colecționar de artă, fondatorul Muzeului Simu din București².

Cum se prezenta situația după 1884? În anuarul pe anii 1919-1920 editat de *Union des Anciens Étudiants de l'Université Libre de Bruxelles* am găsit nu mai puțin de 92 de titulari ai unui doctorat în științe politice și administrative ai respectivei instituții de învățământ superior. Diplomele acestea fuseseră acordate, așa cum am precizat chiar din titlul articolului nostru, în perioada 1885-1899.

Dintre cei 92 de doctori în științe politice și administrative inventoriați, 14 sunt români din București (4), Iași (2), Brașov, Brăila, Buzău, Călărași, Câmpulung, Craiova, Galați și Turnu Severin (câte unul), ei obținând titlurile în perioada 1885-1898. Este vorba de Gheorghe Costache Sturdza (Iași, 1885), Nicolae Ilie Idieru (Iași, 1886), Constantin Maltezianu (Călărași, 1886), Christu Negoescu (București, 1886), Petre Pârâianu sau Părăianu (Craiova, 1886), Dimitrie Nenițescu (Galați, 1888), Xenofon Eustratiades (Brăila, 1889), Constantin Nicolaescu (București, 1893-1894), Ernan Căplescu (București, 1895-1896), Nicolae Popovici (Brașov, 1895-1896), Dimitrie Teișanu (Buzău, 1896), Dimitrie Vlădescu (Câmpulung, 1897), Vasile Iovanovici (Turnu Severin, 1897-1898) și Dimitrie Rusovici (București, 1897-1898)³.

5 dintre cei enumerați aici obțineau și doctoratul în drept la Universitatea Liberă din Bruxelles, anume Constantin Maltezianu (1887), Xenofon Eustratiades (1889), Petre Pârâianu sau Părăianu (1888), Dimitrie Nenițescu (1893) și Dimitrie Rusovici (1899)⁴.

Mai precizăm că din totalul de 92 de doctori în științe politice și administrative, câți se găsesc în listele anuarului, nu mai puțin de 51 proveneau din afara Belgiei. Așadar, pe lângă cei 14 români, mai erau consemnați 21 de bulgari (inclusiv cei ce proveneau din provincia Rumelia Orientală), 4 japonezi, 2 sârbi, 2 turci (dintre care unul avea nume bulgăresc, iar celălalt evreiesc), câte o persoană originară din Anglia, Brazilia, Costa Rica, Franța, Italia, Germania, ca și din zona arabă ori din Macedonia.

Pentru moment nu avem prea multe cunoștințe despre carierele profesionale ori de altă natură pe care le-au avut de-a lungul timpului acești români. Așa cum am precizat la începutul articolului nostru vom stăruii pe viitor asupra acestui aspect. Totuși putem să dăm câteva exemple. Bunăoară, Dimitrie Nenițescu (1861-1930) este cel care s-a ilustrat ca un membru marcant al Partidului Conservator, fiind deputat al acestei formațiuni politice în mai multe rânduri, devenind chiar ministru al industriei și comerțului în guvernul Petre P. Carp din 1910-1912; a mai deținut de-a lungul timpului funcțiile de secretar general al Ministerului de Interne

---

¹ O biografie a lui Ullyse Boldescu în Ana-Maria RĂDULESCU, *Conservatorii în Oltenia. Dolj, 1899-1913*, Editura Aius, Craiova, 2004, pp. 193-195.

² V., spre exemplu, Stoica LASCU, *Partidele politice la Brăila în perioada 1875-1914. Mărturii de epocă*, Editura Istros-Muzeul Brăilei, Brăila, 1998, pp. 14, 23, 301, 311.

³ Calcul făcut după *Union des Anciens Étudiants de l'Université Libre de Bruxelles. Annuaire, 1919-1920*, cit., pp. 87-88. Între paranteze este indicat locul nașterii și anul/anii în care persoana respectivă a obținut titlul (precizare făcută în anuar la p. 69). În liste am mai găsit două nume care pot să fie ale unor români născuți la Paris (Horia Rosetti, 1885) ori la Bruxelles (Mircza Pillat, 1896).

⁴ *Ibidem*, pp. 76, 80, 81, 83.

și de director al Băncii Naționale a României¹. Sau despre Constantin Maltezanu știm că era membru al unei cunoscute familii de politicieni din Călărași².

În loc de încheiere

Așadar, articolul nostru aduce în prim-plan câteva detalii, necunoscute sau parțial cunoscute până acum în istoriografia autohtonă, relative la cei 14 tineri români (aproape jumătate dintre ei fiind originari din București sau Iași), care obțin nou doctoratul în științe politice și administrative la Universitatea Liberă din Bruxelles în perioada 1885-1898 (mai bine de o treime erau și doctori în drept). În acest context, ni se pare util să reamintim că dintr-un total de 92 de titulari ai unui doctorat în disciplina respectivă între 1885 și 1899, românii se situau pe poziția secundă într-o ierarhie formală a celor care nu erau originari din Belgia. Clasamentul străinilor, 51 la număr, era dominat de bulgari ce obținuseră 21 de diplome (pe locul trei, la mare distanță se găseau japonezii cu 4 titluri).

Recapitulând și asociind datele aduse de noi acum în discuție cu cele dezvăluite de Constantin C. Angelescu în 1943 avem în față un tablou compact al unei prezențe românești la Universitatea Liberă din Bruxelles în perioada 1863-1898. În acest interval de timp, nu mai puțin de 41 de români au obținut doctoratul în științe politice și administrative (12 fiind și titulari ai unui doctorat în drept la aceeași universitate), dintr-un total de 199 de titluri conferite între 1850 și 1898. Menționăm că este cel mai mare număr de titluri obținute de studenții din afara Belgiei, aproape dublu față de cele conferite bulgarilor, ce dețin al doilea loc în această ierarhie formală.

Dacă ar fi să conturăm și un clasament al locurilor de proveniență ale acestor titulari de doctorat pe cele dintâi poziții s-ar situa, cum era de așteptat, orașele București (14), Iași (6), urmate de Brăila, Dorohoi și Galați cu câte 2 reprezentanți.

În fine, precizăm că în stadiul actual al cercetării nu putem să dăm seamă asupra carierelor acestor 41 de titulari de doctorat în științe politice și administrative. Am evocat exploratoriu, fără să tragem vreo concluzie pripită, urmând și sugestiile lui Constantin C. Angelescu, Stoica Lascau sau Mihai Sorin Rădulescu, doar câteva exemple care s-au ilustrat în viața politică, anume: Alexandru C. Cuza, Ulyse Boldescu, Dimitrie Nenitescu, Constantin Maltezanu, Emanoil Protopopescu-Pake, Anastase Simu ori Ștefan Șendrea. Rămâne să vedem și maniera în care au dobândit sau nu notorietate ceilalți pe care nu i-am nominalizat, cel puțin în articolul de față, printre politicieni.

---

¹ V., spre exemplu, *Albumul Partidului Conservator din România*, publicat sub îngrijirea lui George D. Eremia, Tipografia Dor. P. Cucu și Legătoria de Cărți Dr. Athanasiu-Vergu, București, 1912 sau, mai nou, Ion MAMINA, Ion BULEI, *Guverne și guvernanți, 1866-1916*, Editura Silex, București, 1994, p. 222. În *Albumul Partidului Conservator din România* am găsit și pe un anume Tase M. Athanasiu, născut la București în 1857, care avea un doctorat în științe politice și administrative obținut după studii efectuate la Universitatea din Liège, iar apoi la cea din Gand.

² V., spre exemplu, Stoica LASCU, „Activitatea organizațiilor din Călărași ale partidelor politice (până la Primul Război Mondial)”, în *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, V-VII, Călărași, 1988-1989, pp. 235-257 / pp. 237, 246-248, 251-253.